

ZVONO

OD 7.1. DO 28.1.2010.

PRILOG RAZUMIJEVANJU FENOMENA „ZVONO“

Ovaj prilog treba započeti jednom konstatacijom čija „specifična težina“ nema karakter samo uvodnog slova. Od aprila 1982. godine, kada je osnovana umjetnička grupa „Zvono“, pa do ove današnje izložbe, desile su se u strukturi i mentalitetu bosanskohercegovačke likovne umjetnosti bitne promjene. Likovna scena je znatno usložnjena pojavom čitavog niza mlađih autorskih imena, novih i drugačijih poetika i idejno-estetskih usmjerenja, a u samom umjetničkom životu je nastao snažan organizacioni zamah koji je Sarajevo i Bosnu i Hercegovinu uvrstio u red vitalnijih jugoslovenskih likovnih sredina. Sa tim je promjenama u svojevrsnoj korelaciji bio i rad likovne grupe „Zvono“, i to, prije svega, onaj njen izrazito aktivistički odnos prema kulturnom prostoru u kojem djeluje. Brojne umjetničke akcije, hepeninzi, performansi, izložbe u prostorima grada, slajd i videoprojekcije predstavljali su, između ostalog, i čin promoviranja raznorodnih umjetničkih postupaka i formi izražavanja koje naša sredina do tada nije imala u svom receptivnom iskustvu. U tom smislu, ovaj vid aktivnosti „Zvona“ ima avangardni karakter, te ga kao takvog treba odgovarajuće i valorizovati u nekim budućim sintetičkim studijama naše novije umjetničke prakse.

S druge strane, ono što nas u ovom trenutku više zanima je to što je aktivnošću „Zvona“, poznata i u više navrata naglašena „fatalna činjenica“ velikog zaostajanja bosanskohercegovačke likovne umjetnosti za recentnim svjetskim umjetničkim tokovima i tendencijama doživjela izvjesnu relativizaciju i, rekao bih, jednu drugačiju interpretaciju. Kao da su ovi umjetnici pošli od pretpostavke da ono što se u našoj istoriji moderne umjetnosti praktično nije dogodilo može biti nadoknađeno jednim panterski furioznim gestom apsolviranja brojnih tema i problema iz savremene svjetske umjetnosti.

No, ne pukim i nekritičkim preslikavanjem gotovih iskustava- kako su to u našoj sredini već ranije pokušali brojni umjetnici nošeni gorkim osjećanjem kulturnog hendikepa znanog kao sindrom „Ahila i kornjače“ – nego sa jednim nešto kritički, više ironijskim i gotovo humornim odmakom intoniranim u duhu socio-kulturnog miljea kome ovi umjetnici osviješteno pripadaju i u kome se dobronamjerno i artistički pošteno obraćaju. Dakle, rad „Zvona“ u svojoj strukturi, pored niza pedagoško-propagandnih i istorijsko-umjetničkih citatoloških elemenata (koje, gledano u ovoj perspektivi, nikako ne bi trebalo dovoditi u vezu sa aktuelnim i pomodnim „retro principom“ postmodernističkog eklektizma), sadrži i elemente pokušaja uobičajavanja likovnog identiteta sredine kroz umjetničke forme univerzalnijeg civilizacijskog karaktera, ali uz predhodnu „operaciju“ jednog populističkog prilagođavanja tih formi duhu i senzibilitetu lokalnog konteksta. Time je i ono dugo godina sporadično pitanje „genus loci“ postavljeno na nov način. U ovom smislu je „Zvono“ prva naša „new primitiv“ grupa u mediju likovnih umjetnosti. No, za razliku od već razuđenog i stvaralački iscrpljenog novo-primitivizma u drugim medijima, rad „Zvona“ je inventivniji, sofisticiraniji i artifično znatno artikulisaniji. O tome posebno svjedoče posljednje umjetničke akcije i pojedinačni autorski radovi predstavljeni na ovoj izložbi. Kako inače protumačiti nedavni ulični prolazak kroz sliku načinjenu u poznatom mondrijanovskom maniru, nego kao jedan prvi novo-primitivistički gest simboličkog posvajanja, ali i ironičnog komentarisanja te, u modernoj umjetnosti, posvećene „ikone“.

Bukvićeva nova skulptura „Maljevićeva šnita“ sofisticirani je i strožijem kritičaru, na prvi pogled, gotovo neprobavljivi spoj dijametralno suprotnih umjetničkih idioma uzetih iz naslijeđa ruske avangarde i američkog pop-arta. Ovaj spoj dobija skoro grotesknu dimenziju u varijanti pravog kolača pod istim nazivom, a koji je, naravno, probavljiv. Nevjerovatni obrat tipa „ipak je moguće“, najilustrativniji je primjer umjetničkog postupka i mentaliteta koji prevladava u estetici „Zvona“. Na toj liniji nalaze se i Čizmićeve slike u kojima su blejkovski profilisane figure uštogljene manirom „infantilnog slikarstva naive, smještene u prepoznatljive kičerske ambijente naših savremenih enterijera. Tako se doimaju i Kantardžićevi pejzaži uzrađeni u klasičnoj Trompe-l'oeil tehnici i uramljeni metafizički bijelim konstruktivističkim ramovima.

Još jedan element u radu grupe „Zvono“ treba istaći na ovom mjestu. Naime, u pitanju je likovna grupa sa izrazito urbanim identitetom, ali ispunjenim svim onim osobinama prisutnim u našim gradskim prostorima. Ovu činjenicu iščitavamo kako iz samog tipa rada koga grupa preferira (hepeninzi, akcije u prostorima grada, izložbe na ulicama i trgovima, ali i rad u prirodi) tako i iz ličnih iskustava većine članova koji dolaze iz sredina gdje je urbano življenje suženo u dosta skromne okvire. Upravo ovaj susret neizdiferenciranih egzistencijalnih urbanih iskustava sa visokourbaniziranom sredinom kakvo je Sarajevo, gdje grupa živi i djeluje, igra važnu ulogu u strukturi zajedničkog rada i u pojedinačnim autorskim ostvarenjima. Konačno, tu možda leži i jedna dublja egzistencijalna potreba za grupnim identitetom i zajedničkim radom, za nekom vrstom bijega od usamljenosti gradskog života prelomljenog kroz optiku individualnog umjetničkog senzibiliteta. Kao da se vitalizmom koji nudi rad u jednoj ovakvoj grupi, na određeni način transcendira onaj hladni otuđeni život urbanita, a jezivi urbani Angst zatamljuje. Bavljenje umjetnošću na ovakav način ispostavlja se i kao traženje jednog dinamičnog i angažiranog života i životnog smisla. Otud valjda i fascinacija i zaokupljenost gradskom tematikom – prizorima iz urbane ikonosfere – ili, pak, na drugoj strani istovremena, gotovo naivna zaokupljenost pokušajima povratka prirodi (radovi na Ukraini). Fascinacija „dramaturgijom“ koja pokreće prizore sa urbane scene leži i u gotovo teatarskoj strukturi većine pojedinačnih radova na ovoj izložbi. Počev od scenskih elemenata u zajedničkim radovima (što je dokumentovano u posebnom dijelu izložbe), pa do inscenacija u većini pojedinačnih djela: Čizmićevi prizori iz tajnovitog života, Hadžihasanovićeve maske, teatarska metafizičnost Kantardžićevih instalacija sa zaleđenim pejzažima i predmetima obojenim u bijelo poput pozorišnih rekvizita, Hadžićeve fotografije – objekti postavljene u prostorne odnose (što je, svakako, jedno novo problemsko područje u našoj fotografiji).

Pored instalacija, na ovoj izložbi sastavljenoj od najnovijih radova članova grupe „Zvono“ dominiraju slike. Da li je u ovoj fazi njihovog rada prisutan povratak slici? Odgovor bi bio veoma relativan: da, ali slici jednog drugog tipa (kod Bukvića i Gavranovićeve posebno), slici kao sredstvu za izražavanje nekih drugačijih ideja nego smo to navikli da vidimo. Uostalom, kada je u pitanju rad grupe „Zvono“ koji je sve ujednačeniji, pitanje je umjesnije formulisati ovako: Kako i zašto upotrijebiti sliku?

Aleksandar ADAMOVIĆ

„ZVONO“

POZIV NA OZBILJNU IGRU

Kada se u aprilu 1982. godine na sarajevskoj umjetničkoj sceni pojavila grupa ZVONO, koju su činili tek diplomirani studenti slikarstva i skulpture – Sadko Hadžihasanović, Sead Čizmić, Aleksandar Saša Bukvić, Narcis Kantardžić, Biljana Gavranović – bio je to spontani čin entuzijazma jedne generacije, okupljene u malom džez-kafeu u blizini Akademije likovnih umjetnosti, prema kojem su i nazvali svoju grupu. Poetika ovoga skućenog prostora, u – kojem se vrte džez-ploče i razmjenjuju ideje, bila je osnova na kojoj se razvila neobična izlagačka aktivnost – na jednom zidu kafane, širokom, možda, četiri metra.

Na ovom zidu smjenjivala su se djela ne samo članova grupe Zvono već i Radoslava Tadića, Mustafe Skopljaka, Jusufa Hadžifeževića, Ismara Mujezinovića, Živka Grozdanića Gere, Tomislava Gotovca, Julija Knifera iz Zagreba, Ere Milivojevića, Milete Prodanovića iz Beograda i mnogih drugih. Osamdesete u Sarajevu bile su godine intenzivne aktivnosti na polju umjetnosti, godine Jugoslovenskih dokumenata i izložbi poput „Umjetnost – kritika usred osamdesetih“. Živu umjetničku atmosferu je, u velikoj mjeri, stvarala osviještena „alternativa“, čije je utjelovljenje činila grupa Zvono. Od skupine mladih umjetnika koji su željeli zajednički privući pažnju javnosti postali su jedna od glavnih avangardnih snaga umjetnosti ovoga prostora, a kafe - galerija „Zvono“ (mijenjajući lokaciju i vlasnika) do zlosrećne 1992. godine afirmisala se u najinteresantniji izlagački prostor u gradu.

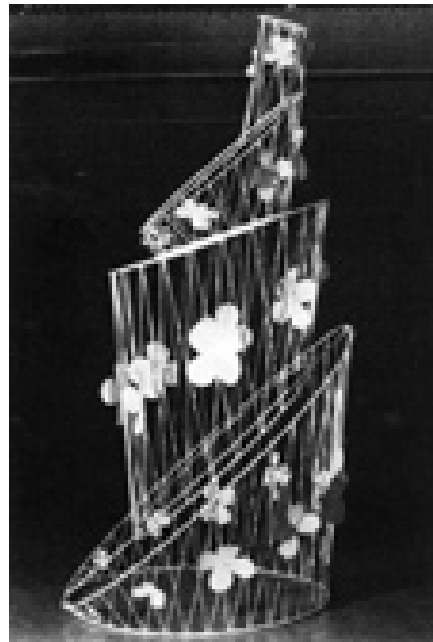
Svijest o savremenim umjetničkim tokovima i potrebama da prostor svoga umjetničkog djelovanja prošire na topos svakodnevnice zbilje – kafanu, ulicu, prirodu – bili su ujedinjavajući faktori grupe Zvono. Pojedinačno su stvarali djela različitih karakteristika: od figuracije do poetizirane apstrakcije (Biljana Gavranović), od hiperrealizma do sugestivne ekspresivnosti neočekivanih motivskih situacija i deformiteta (Sead Čizmić), od slikarstva materije do mistične figuracije (Narcis Kantardžić), te eksperimenti u proširenom polju slikarstva (Sadko Hadžihasanović) i skulpture (Aleksandar Saša Bukvić). Grupi se kasnije pridružuje fotograf Kemal Hadžić.

U okviru tada internacionalno aktuelnog polja Nove slike ili Nove predstave osamdesetih (New Image, Pattern Painting, Nouva Imagine, La Transavanguardia, Figuration libre, Heftige Malerei), koje odlikuje pluralizam, eklektizam i retrostihovi, djela umjetnika iz ZVONA snažno odjekuju rezonancama pop-arta (ikonografija svakodnevnice i erotizma), neodade (unošenje neslikarskih materijala – kosa, gips, tapete itd. – u slikama Sadka Hadžihasanovića) i referencama na ranu avangardu. Za umjetnost osamdesetih je karakteristično i negiranje granica između medija, na kojima je insistirao puristički modernizam. U skulpturu se uvode ambijentalne i prostorne komponente, što je bilo naročito blisko umjetnicima iz grupe Zvono. Na neki način je uvijek u centru njihovog interesovanja bio prostor, bilo da se prostor ogleda u površinama djela ili ga djelo obuhvata. Konkretno djelovanje u prostoru, urbanom ili prirodnom, predstavljaju njihove akcije i performansi, bliski konkretizmu u poeziji, čiji je temeljni princip podudarnost oblikovanog i sadržajnog, te ispitivanje mogućnosti poetskog izražavanja gestom ili ponašanjem.

Princip koji karakteriše pristup ovih umjetnika stvaranju jest princip igre – i to ozbiljne! – što odgovara duhu vremena obilježenog humorom sarajevskih New Primitivsa. Povodom izložbe u Umjetničkoj galeriji BiH 1984. godine, na kojoj su

izlagali Saša Bukvić i Sadko Hadžihasanović, Bukvić je rekao: „Smatram da nema razlike između jedne likovne i rok-grupe. Njihovi se ciljevi sastaju u jednoj tački: sve je to rok-kultura“, i također: „ja mrzim statičnu skulpturu, volim kad svakog trenutka zauzima neki novi položaj. Itekako sam zadovoljan kad neko od posjetilaca pomiče dijelove skulpture, kad se igra. To znači da je izazvan. Bilo bi najbolje kad bi te kompozicije stajale napolju, gdje je stalno strujanje zraka.“

Tumačenje neposredne stvarnosti i razmatranje aktuelnih umjetničkih problema uvijek je prolazilo kroz filter zaigranog i nekonvencionalnog spontaniteta. O tome svjedoče i skulpture Saše Bukvića, u kojima spaja svoju umjetnost sa svojom djelatnošću poslastičara (u 2007. je ponovo otvorena njegova poslastičarnica „Jadranka“ na Grbavići). U tom smislu me asocira na Claesa Oldenburga, koji je sa svojom „Poslastičarnicom“ i „Prodavnicom“ također težio neposrednoj sintezi ulice i stvaralaštva, zanata i visoke umjetnosti. U djelima poput „Torta a la Tatlin“ i „Maljević-šnita“ Bukvić pretvara simbole avangardne umjetnosti u delikates koji treba „apsorbovati“: „Ja sam pravio Tatlinovu tortu, od spomenika Treće internacionale napravio sam tortu sa cvjetićima. Na jedan ironičan način pristupao rješavanju određenih problema u skulpturi.“

Saša Bukvić,
"Tatlin torta"

Djelovanje Zvona kao gupe značilo je pionirske poduhvate na ovom prostoru kada je u pitanju videoart, hepeninzi i body-art. Prije njih je jedini angažman na ovom polju predstavljao zajednički istup Mustafe Skopljaka, Muradifa Čerimagića i Edina Numankadića pod nazivom 1+1+1 (1972), a u vrijeme djelovanja Zvona, sa postdiplomskim studija na Akademiji u Dizeldorfu vraća se Jusuf Hadžifežević, koji će body-artu dati novu socijalnu i mentalnu dimenziju. U svojim performansima Hadžifežević unosi kataklizmičku metaforiku tijela izloženog bolu i riziku, dok su performansi grupe Zvono, koji su često uključivali nudizam, pronosili nepretencioznu ali etički osviještenu filozofiju igre i spontanosti kao kontrapunkt konzervativnim

vrijednostima, destruktivnim porivima i otuđenosti ljudi jednih naprema drugih, te naprema umjetnosti, prirodi i prostoru koji ih okružuje.

Želja za igrom, neizostavna doza humora i ironije i sklonost ka otvorenom djelu koje poziva na učešće publike bili su okosnica svakog istupa, počev od prve izložbe na otvorenom, u Ulici Vase Miskina u Sarajevu (28. septembar 1982.).

„Ulične izložbe“ su potom priređene u Knez Mihajlovoj ulici u Beogradu (26. oktobra 1982.), Gospodskoj ulici u Banjoj Luci (20. maja 1983.) i na Cvjetnom trgu u Zagrebu (oktobar 1983.).

Ambijent za „performanse u prirodi“ predstavljala je rijeka Ukrina kraj Dervente, gdje su umjetnici boravili tokom ljeta.

„Obitelj na vikendu“ je naziv prvog u nizu performansa, u kojem su, uvijeni u debele slojeve toalet-papira, demonstrirali nesnalaženje urbanog čovjeka u prirodi, dok je postupno traganje papirnog kostima predstavljalo oslobođenje. U drugim radovima na Ukrini, koristili su svoja tijela kao skulpture, smještene u prostoru, u odgovarajućem kompozicionom odnosu prema vodi, stijenama, vegetaciji, koji upućuje na određeni mentalni, čak meditativni odnos prema prirodi. Instalacija „Kupalište na Miljacki“ nastala je u okviru manifestacije omladine grada pod nazivom „Poetika prostora“ (1984): figure kupača od stiropora, sa šlafovima, na dušecima i čamcima, plutale su zagađenom Miljackom, koja pamti vrijeme kad se u njoj mogla loviti riba. Svojevrsan nastavak ove problematike „umjetnosti i prirode“ predstavljaju i njihovi radovi u Počiteljskoj koloniji 1986. godine.

Performans "Toplo-Hladno"

Performans na rijeci Ukrini

Performans "Obitelj na vikendu"

Nakon prvih „uličnih izložbi“ uslijedili su performansi. „Toplo – hladno“, u kojem su prisutne u kafetu „Zvono“ umjetnici šokirali pojavivši se sa licima ofarbanim u crveno i plavo, kako bi testirali djelovanje boja na ljude; „Na lijepom plavom Dunavu“ je bio valcer umjetnika u svečanim odijelima i sa obojenim licima, na otvaranju izložbe Sadka Hadžihasanovića u Banja Luci, animirajući i posjetioci da krenu plesati; „Kupatilo“ Seada Čizmića sastojalo se iz video rada na kome su prikazane dvije djevojke u kadi i performansa djevojke u realnom prostoru koja oponaša pokrete viđene na ekranu. U okviru Jugoslovenskih susreta mladih 1985. godine prvi put su izveli performans „Izlog“, u kojem su, obučeni u svoju svakodnevnu garderobu, stajali bez pokreta i treptaja poput pravih lutaka u izlogu Robne kuće „Beograd“, a potom u izlozima Novog Sada, Pančeva, Sarajeva, Dervente. Namjera im je bila da skrenu pažnju na opsjednutost robom u savremenom svijetu i zanemarivanje onoga neposrednog, ogoljenog susreta čovjeka sa čovjekom. Lutke u izlozima, ti stanovnici naših ulica sa čijim se ukočenim pogledom svakodnevno susrećemo, posjeduju jednu dozu strave u svome oponašanju ljudskosti, lišene pokreta i života. U ovom slučaju je umjetnik, onakav kakav jest u svome svakodnevnom životu, demistifikovan i bez oreola posebnosti, stavljen u pasivnu ulogu nijemog posmatrača, koji je istovremeno objekt posmatranja. Tema otuđenja u savremenom svijetu kod Jeana Baudrillarda je definisana ne više kao rascjep između subjekta i proizvedenog objekta, što je bilo karakteristično za industrijsku epohu, nego kao dominacija objekta koji pretvara subjekt u „objekt objekta“.

Privid subjekta u odnosu na prisustvo objekta i ljudski kontakt sveden na komunikaciju između maski problematiziran je i u performansu pod nazivom „Maske“, koji je izveden u Umjetničkom paviljonu Collegium artisticum 1986. godine. Ova izuzetno posjećena izložba, kojom je grupa potvrdila relevantnost svoga četvorogodišnjeg postojanja na sarajevskoj sceni, otvorena je neobično kasno, u 22 sata. Izložba-projekat sastojala se iz četiri segmenta: dokumentarni dio sa fotografijama, izlagački dio sa slikama i skulpturama, izvođenje performansa sa učešćem publike (performans sa kolačima, performans sa maskama, performans Seada Čizmića „Slika za moju bivšu punicu“) i segment koji je predstavljao medijski istup – kao najava izložbe je, između ostalog, snimljen televizijski spot. To je bilo prvi put da se, između reklama i muzičkih spotova, na malom ekranu pojavi spot koji najavljuje jedan likovni događaj.

Poigravanje sa medijskom atraktivnošću dobilo je vrhunac u performansu „Sport i art“, u saradnji sa TV Sarajevo. „Na poluvremenu, fudbalske utakmice „Sarajevo“ - „Dinamo“, pred 30 000 gledalaca, atmosferu koju stvaraju navijači pretvorili smo u sasvim drugačiju. Obukli smo dresove ekipe domaćina, kopačke, štitnike za koljena i sa štafelajima slikali cijelih 15 minuta.

Performans "Sport i art"

Publika je to odlično primila, a poznati galerista iz Edinburga, Ričard Demarko, izrazio je divljenje kad je to gledao kao video projekciju „, svjedoči saša Bukvić.

Istupi grupe Zvono imali su za cilj da uzdrmaju izolovani i pasivni odnos umjetnosti prema javnosti. Njihove provokacije pozivale su publiku da obrate pažnju na duhovnu dimenziju društvenog bića, koju predstavlja umjetnost, prenoseći umjetnost u prostor medija masovne komunikacije.

Video projekcije bile su značajan dio aktivnosti Zvona, jer su na taj način mogle biti sačuvane i prezentovane akcije izvedene u jednom vremenskom trenutku ali je video pružao i mogućnost traganja za novim načinima izraza. Na prvim video susretima u Sarajevu 1985. godine predstavili su se pojedinačnim radovima : Saša Bukvić radovima „Uhvati ritam“ i „Upori“, Sead Čizmić radovima „Sat 1985“ i „Svijetlo – tamno“, Kemal Hadžić radom „Crno – bijeli ritam“, Sadko Hadžihasanović radom „Riba“, Narcis Kantardžić radovima „Kolaž“ i „Tema“.

Godine 1987. uradili su novi projekat, koji se sastojao od izrade portreta tri velika bosanskohercegovačka umjetnika - Behađina Selmanovića, Romana Petrovića i Ismeta Mujezinovića – objedinjeni u zajedničku kompoziciju. Predlošci za rad bili su autoportreti umjetnika, koji su potom rekreirani na takav način da pokazuju pojedinačni odnos članova Zvona prema likovnoj tradiciji iz koje potiču.

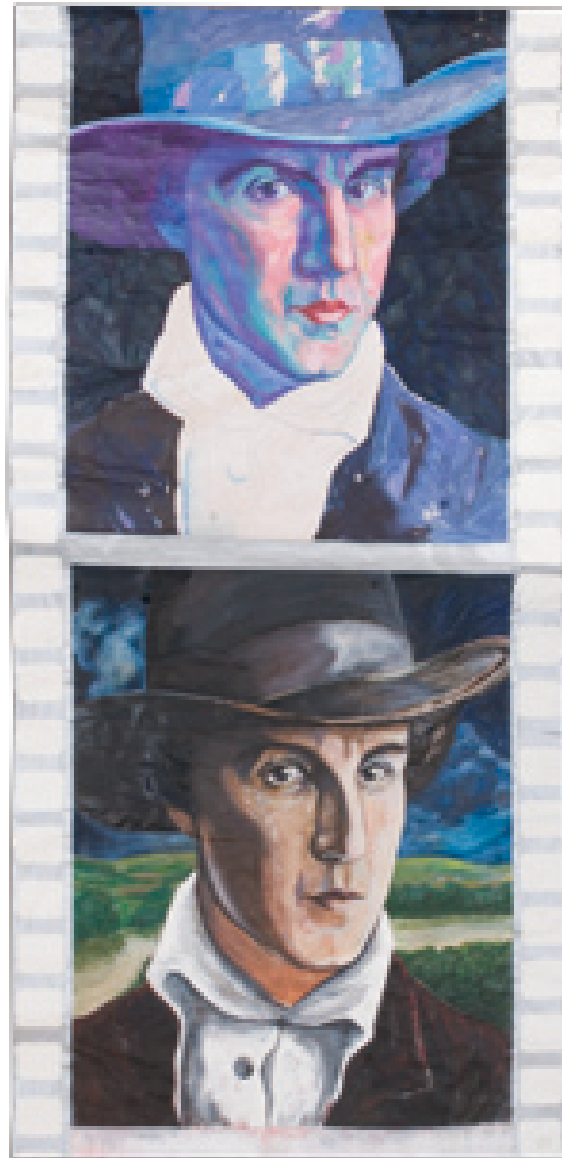
Na Jugoslovenskim dokumentima 1987. učestvovali su serijom „Autoportreti“, koju, pored već spomenutih čine portreti Julija Knifera, Ere Milivojevića, te članova grupe.

Inovacije koje je grupa Zvono osamdesetih godina 20. vijeka unijela u bosanskohercegovačku umjetnost: performans, video, eksperimenti u domenu tradicionalnih medija slikarstva i skulpture, umjetnički prodor u prostor javnih medija i djelovanje u prostorima u kojima se to ne očekuje, te princip ozbiljne igre koja upućuje na radost umjetnosti i njenu društvenu ulogu – pokazuju se kao plodotvorno tlo za kreativna istraživanja nove generacije mladih umjetnika. Imajući to u vidu Centar za savremenu umjetnost, Sarajevo (SCCA) je 2006. godine osnovao godišnju nagradu za mlade likovne umjetnike (do 35 godina) pod nazivom ZVONO. Naziv nagrade simbolički i vrijednosno označava i njen smisao.

Branka VUJANOVIĆ

Grupa ZVONO "Autoportret", kombinovano na papiru, 198x492 cm

Grupa ZVONO - prema slici "Autoportret" Roman Petrović
kombinovano na papiru, ukupno 950x129 cm

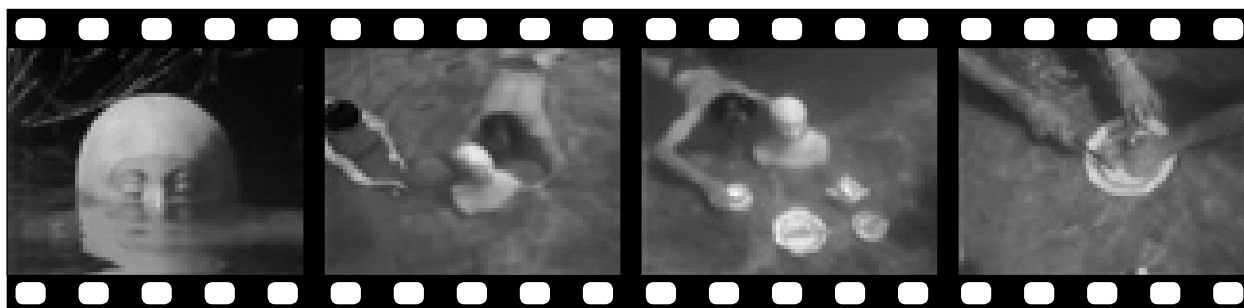
Grupa ZVONO - prema slici "Autoportret", Behaudin Selmanović, kombinovano na papiru, 140x496 cm

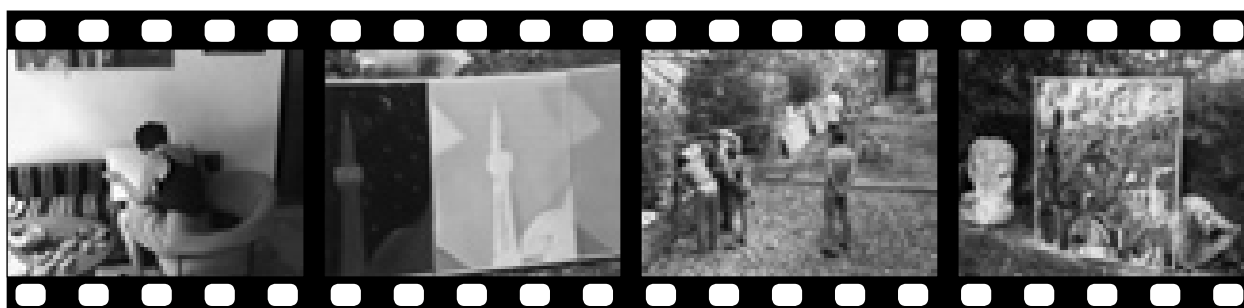
Grupa ZVONO - prema slici "Autoportret", Ismet Mujezinović, kombinovano na papiru, 183x550 cm

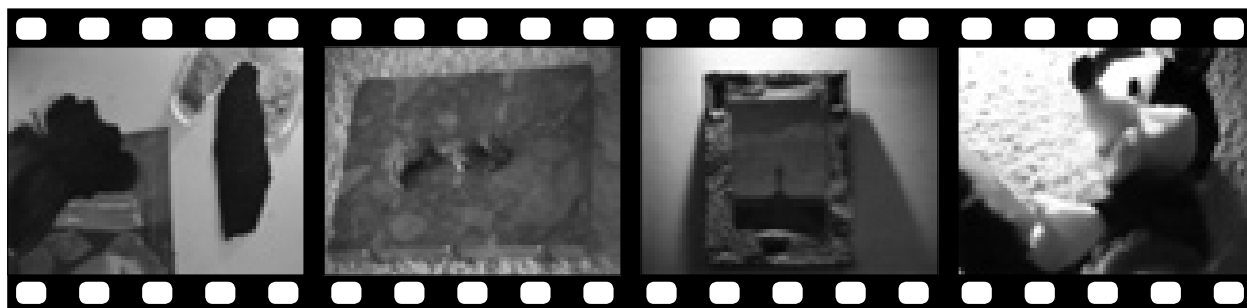
KONTAKT
Ukrina - 1985.

DORUČAK POD VODOM
Počitelj - 1987.

MOTIV IZ KOLONIJE POČITELJ
Počitelj - 1990.

KANON
Kafe galerija "Zvono" - 1990.

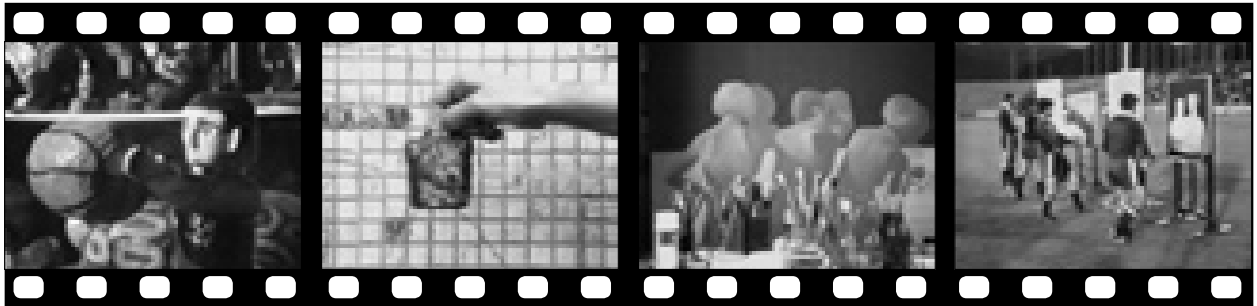
ŠEST LICA TRAŽE SLIKU
Collegium artisticum - 1989.

MONDRIAN
Sarajevo - 1986.

IZLOG
Sarajevo - 1987.

SPORT & ART
Sarajevo - 1986.

Izdavač

Gradska galerija Bihać

www.ggbihac.ba

Za izdavača

Adnan Dupanović

Štampa

Grafičar Bihać

Veći dio radova na ovoj izložbi je sačuvan od ratnih stradanja zahvaljujući Kemalu Hadžiću i Zlatku Hadžihasanoviću kojima se ovim putem zahvaljujemo.

Ova izložba je finansijski realizovana sredstvima Fondacije za muzičke, scenske i likovne umjetnosti Federalnog ministarstva kulture i sporta.

